

ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

1. **ԳՈՐԾՈՒՂՎԱԾ ԱՆՁ**

Մովսես Վարդանյան

2. **ԶԲԱՆԵՑՐԱԾ ՊԱՇՏՈՆԸ**

«Հայկական Ատոմային Էլեկտրակայան» ՓԲԸ գլխավոր տնօրենի առաջին տեղակալ-ՀԱԷԿ-ի տնօրեն

3. **ԳՈՐԾՈՒՂՄԱՆ ՎԱՅՐԸ/ԺԱՄԿԵՏԸ**

Ավստրիա, քաղաք Վիեննա, մարտի 17-ից 21-ը, 2025 թ.

4. **ՀՐԱՎԻՐՈՂ ԿՈՂՄԸ**

Ավստրիա (Ատոմային Էներգիայի Միջուկային Գործակալություն)

5. **ԳՈՐԾՈՒՂՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ**

Մասնակցություն ԱԷՄԳ-ի կողմից կազմակերպվող «Աշխատած վառելիքի կառավարման ապահովության և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման անվտանգության մասին» համատեղ կոնվենցիայի 8-րդ վերանայման հանդիպմանը:

6. **ՔՆՆԱՐԿՎԱԾ ԹԵՄԱՆԵՐԸ**

Ատոմային Էներգիայի միջազգային գործակալության (ԱԷՄԳ) կազմակերպած Համատեղ կոնվենցիայի 8-րդ վերանայման հանդիպումը կարևոր քայլ է միջազգային հանրության համար, քանի որ այն նպաստում է միջուկային անվտանգության բարձրացմանը, աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման գործընթացների արդյունավետության անընդհատ բարելավմանը:

Աշխատած վառելիքի կառավարման ապահովության և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման անվտանգության մասին Համատեղ Կոնվենցիան կարևոր դեր է խաղում միջազգային միջուկային անվտանգության ապահովման գործում: Իր իրավական պարտավորություններով, փոխադարձ վերանայման գործընթացով և շարունակական կատարելագործման սկզբունքով՝ այն նպաստում է մարդկանց և շրջակա միջավայրի պաշտպանության բարձրացմանը:

Հայաստանը, որպես այս գործընթացի մասնակից, օգտվում է միջազգային փորձից և նպաստում թափոնների անվտանգ և արդյունավետ կառավարման քաղաքականության զարգացմանը:

Համագործակցության և Կոնվենցիայի սկզբունքների նկատմամբ նվիրվածությունը կարևոր կլինի ապագա մարտահրավերներին դիմակայելու և միջուկային թափոնների անվտանգ կառավարման ապահովման համար:

Միջազգային համագործակցությունն ու զարգացած տեխնոլոգիաների կիրառումը ստանդարտներից վեր են, և այսպիսի նախաձեռնությունները խթանում են ավելի անվտանգ միջուկային էներգետիկայի ապահովումը ողջ աշխարհում:

7. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ, ԵԼՈՒՅԹՆԵՐԸ, ԲԱՐՁՐԱՑՎԱԾ ԿԱՄ ՔՆՆԱՐԿՎԱԾ ՀԱՐՑԵՐԸ

Համատեղ կոնվենցիայի 8-րդ վերանայման հանդիպմանը մասնակցում էին մի շարք երկրներ՝ ներկայացնելով իրենց փորձը միջուկային անվտանգության ապահովման ու ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման ոլորտում:

Հայկական պատվիրակության կազմում ընդգրկված էին Արսեն Միքայելյանը (ԱԷՄԳ-ում Հայաստանի Հանրապետության մշտական ներկայացուցչության խորհրդական), Վահե Գրիգորյանը (Միջուկային անվտանգության կարգավորման կոմիտեի նախագահի տեղակալ), և ես՝ Մովսես Վարդանյանս:

Մասնակիցներին բացման խոսքով ողջունելուց և հանդիպումը պաշտոնապես բացելուց հետո համակարգողները ներկայացրեցին հանդիպման նպատակներն ու խնդիրները, ինչպես նաև այցից հետո ակնկալվող արդյունքները:

Մեր պատվիրակությունը ակտիվորեն մասնակցեց միջազգայնորեն կազմակերպվող քննարկումներին, որոնք վերաբերում էին միջուկային անվտանգությանն ու աշխատած միջուկային վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարմանը:

Վերանայման հանդիպման մասնակցությունն էական նշանակություն ունի, քանի որ այն հնարավորություն է ընձեռում կառուցողական երկխոսության, փորձի փոխանակման և միջուկային թափոնների կառավարման լավագույն փորձի ու մարտահրավերների քննարկման համար:

Մեր պատվիրակությունը մեծ հետաքրքրություն ցուցաբերեց 4-րդ խմբի երկրների՝ Իսպանիայի, Կորեայի և Ֆինլանդիայի գործունեության և հաշվետվությունների նկատմամբ: Այս երկրները աչքի են ընկնում միջուկային թափոնների կառավարման առաջադեմ ռազմավարություններով և նորարարական ազգային մոտեցումներով՝ կապված ռադիոակտիվ թափոնների և աշխատած վառելիքի հետ: Վերոնշյալ երկրները մշակել են արդյունավետ քաղաքականություն և տեխնոլոգիական լուծումներ, որոնք արժեքավոր օրինակներ են Հայաստանի համար:

Իսպանիան ունի կենտրոնացված ժամանակավոր պահպանման կայուն համակարգ և նշանակալի առաջընթաց է գրանցել երկարաժամկետ երկրաբանական պահման պլանավորման գործում:

Կորեան իրականացնում է առաջադեմ վերամշակման հետազոտություններ և ունի միջուկային թափոնների անվտանգության խիստ կարգավորիչ շրջանակ:

Ֆինլանդիան առաջատար է խորքային երկրաբանական պահման ոլորտում. ONKALO պահեստը աշխարհում առաջինն է, որը նախատեսված է բարձր ակտիվության թափոնների վերջնական պահպանման համար:

Այս օրինակները կարևոր դասեր են Հայաստանի համար, որը նպատակ ունի կատարելագործել իր աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման ռազմավարությունը:

Հայաստանի պատվիրակությունը անհրաժեշտ էր համարում համագործակցությունը այն երկրների հետ, որոնք առերեսվում են նմանատիպ մարտահրավերների միջուկային թափոնների կառավարման ոլորտում: Երկրի խմբային քննարկումներին ակտիվ մասնակցության միջոցով պատվիրակությունը ձգտում էր՝ ուսումնասիրել ազգային մոտեցումները ռադիոակտիվ թափոնների պահման և վերամշակման վերաբերյալ, փոխանակել փորձը կարգավորիչ և տեխնիկական խնդիրների

հաղթահարման հարցում, գնահատել միջազգային լավագույն փորձը, որը հնարավոր կլինի կիրառել Հայաստանի միջուկային ոլորտում:

Հաշվի առնելով Հայաստանի կարիքը՝ ունենալու կայուն և անվտանգ միջուկային թափոնների կառավարման ռազմավարություն, այն երկրների փորձի ուսումնասիրությունը, որոնք հաջողությամբ իրականացրել են արդյունավետ քաղաքականություն, մեծ արժեք ունի:

Հայաստանի պատվիրակությունը բարձր է գնահատում Իսպանիայի, Կորեայի և Ֆինլանդիայի փորձի ուսումնասիրությունը և պատրաստակամ է շարունակել քննարկումները միջուկային թափոնների կառավարման միջազգային լավագույն փորձի վերաբերյալ: Նմանատիպ խնդիրների առջև կանգնած երկրների հետ համագործակցությունը կարևոր նշանակություն ունի Հայաստանի միջուկային ապագայի համար, և պատվիրակությունը համաժողովի ընթացքում ակտիվ մասնակցություն ունեցավ քննարկումներին ու տեխնիկական փորձի փոխանակմանը: Այս նիստերին մասնակցության ընտրությունը պայմանավորված էր ՀԱԷԿ-ի ռազմավարական հետաքրքրությամբ՝ ուսումնասիրելու տարբեր երկրների միջուկային թափոնների կառավարման ազգային մոտեցումները և ներգրավվելու նմանատիպ մարտահրավերներ ունեցող երկրների հետ քննարկումների մեջ:

Աշխատած վառելիքի կառավարման ապահովության և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման անվտանգության մասին Համատեղ կոնվենցիան միջազգային պայմանագիր է, որն ուղղված է ապահովելու աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման անվտանգության բարձր մակարդակը: Այն ընդունվել է 1997 թվականի սեպտեմբերի 5-ին ԱԷՄԳ-ի հովանու ներքո և ուժի մեջ է մտել 2001 թվականի հունիսի 18-ին: Այս կոնվենցիան առաջին իրավաբանորեն պարտադիր միջազգային փաստաթուղթն է, որը վերաբերում է այս ոլորտի անվտանգությանը՝ նպաստելով միջազգային համագործակցությանը և թափանցիկությանը:

Պայմանագրի մասնակից երկրները պարտավորվում են՝

- ստեղծել և պահպանել ազգային օրենսդրական և կարգավորող շրջանակ՝ թափոնների անվտանգության ապահովման համար,
- իրականացնել կառավարական, օրենսդրական և վարչական միջոցներ՝ անվտանգության չափանիշներին համապատասխանելու համար,
- ապահովել ֆինանսական և մարդկային ռեսուրսների բավարար առկայություն,
- իրականացնել կանոնավոր հաշվետվություն՝ ազգային քաղաքականության, կանոնակարգերի և անվտանգության չափանիշների վերաբերյալ,
- մասնակցել փորձագիտական վերանայումներին և միջազգայնորեն գնահատել իրենց թափոնների կառավարման ծրագրերը:

Համատեղ կոնվենցիայի հիմնական նպատակներն են՝

- ապահովել աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման անվտանգության բարձր մակարդակը,
- երաշխավորել, որ հասարակությունը և շրջակա միջավայրը պաշտպանված լինեն ճառագայթային վտանգներից՝ ներկայում և ապագայում,
- կանխել վթարները ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման ոլորտում և մեղմել դրանց հետևանքները,
- զարգացնել միջազգային համագործակցությունը և փորձի փոխանակումը միջուկային թափոնների կառավարման հարցերում:

Կոնվենցիայի կարևոր բաղադրիչներից է փորձագիտական վերանայման մեխանիզմը: Յուրաքանչյուր մասնակից երկիր յուրաքանչյուր երեք տարին մեկ ներկայացնում է ազգային հաշվետվություն՝ իր ստանձնած պարտավորությունների կատարման վերաբերյալ: Այս հաշվետվությունները քննարկվում են ԱԷՄԳ-ի շրջանակներում կազմակերպվող վերանայման հանդիպումների ժամանակ, որտեղ երկրները գնահատում են միմյանց առաջընթացը, կիսվում փորձով և քննարկում առկա մարտահրավերները:

Այս պահին 83 երկիր միացել է Համատեղ Կոնվենցիային, ներառյալ միջուկային էներգիա արտադրող հիմնական երկրները: Հայաստանը ևս կոնվենցիայի անդամ է և ակտիվորեն մասնակցում է վերանայման գործընթացին՝ ներկայացնելով հաշվետվություններ Հայաստանի ատոմային էլեկտրակայանի (ՀԱԷԿ) և այլ համապատասխան կառույցների անվտանգ կառավարման վերաբերյալ:

Հայաստանի Հանրապետությունը ներկայացրեց իր ազգային զեկույցը «Աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների անվտանգ կառավարման» համատեղ Կոնվենցիայի 8-րդ վերանայման հանդիպմանը: Զեկույցը մշակվել է INFCIRC/603/Rev.7-ի 39-րդ հոդվածի համաձայն և ընդգրկում է տեղի ունեցած զարգացումները, ներառյալ ազգային օրենսդրության փոփոխությունները, աշխատած վառելիքի (ԱՎ) և ռադիոակտիվ թափոնների (ՌԱԹ) կառավարման վերջին զարգացումները և ընթացիկ մարտահրավերները:

Ընթացքի մեջ են բանակցություններ ՌԱԹ կառավարման ազգային օպերատորի ստեղծման վերաբերյալ, որի կառավարումը հանձնարարվելու է Միջուկային և Ռադիացիոն Անվտանգության Կենտրոնին (ՄՌԱԿ): Թափոնների կառավարման կազմակերպությունը (ԹԿԿ) նախատեսվում է ստեղծել 2026 թվականին:

Այս նախաձեռնությունը նպատակ ունի արդյունավետ կառավարել ռադիոակտիվ թափոնների և օգտագործված վառելիքի պահեստավորումը՝ ապահովելով առավել բարձր մակարդակի անվտանգություն:

Հայաստանի Հանրապետության Միջուկային անվտանգության կարգավորման կոմիտեն (ՄԱԿԿ) կատարել է կարևոր փոփոխություններ՝ իր մասնագետների գործունեության պայմանները մոտեցնելով նոր պայմանագրային մոդելի, որը ներառում է բարձր վճարումներ և լրացուցիչ նպաստներ: Սա նպաստում է որակավորված կադրերի պահպանմանը, ապահովելով երկրի մասնագիտական ռեսուրսների շարունակական զարգացումը:

Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (CEPA) ուժի մեջ է մտել 2021 թվականի մարտի 1-ին: ՀԸԳՀ-ն պահանջում է, որ Հայաստանը հարմարեցնի իր կարգավորող ենթակառուցվածքը ԵՄ հրահանգներին:

Միջուկային օրենքի նախագիծը գտնվում է ներքին քննարկման փուլում, և նախատեսվում է համապատասխանության գնահատում ՄԱԿԿ-ի և ԵՄ նախագծերի շրջանակներում: Մշակվում են անվտանգության և պաշտպանության պահանջների կանոնակարգերի թարմացումներ:

2024 թվականի մարտի 7-ին ընդունվել է № 326-Ն որոշումը, որը սահմանում է միջուկային էներգետիկայի անվտանգության տեսանկյունից կարևոր օբյեկտների շրջակա միջավայրի ազդեցության գնահատման և փորձաքննության ընթացքում հաշվի առնվող բնութագրերը:

Հայաստանի Հանրապետությունը շարունակում է առաջընթաց ապահովել աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների անվտանգ կառավարման ոլորտում՝ չնայած այնպիսի մարտահրավերների, ինչպիսիք են ապամոնտաժման համար ֆինանսական ռեսուրսների անբավարարությունը և օրենսդրության թարմացման անհրաժեշտությունը: Ազգային օպերատորի ստեղծումը և ընթացիկ միջազգային համագործակցությունը դրական քայլեր են միջուկային անվտանգության և կարգավորող ենթակառուցվածքի բարելավման ուղղությամբ: Հայաստանը շարունակում է կատարել իր պարտավորությունները Միացյալ Կոնվենցիայի շրջանակներում և բարելավել իր ազգային ծրագիրը՝ համապատասխանելով միջազգային չափանիշներին:

Նաև լսվեց համատեղ կոնվենցիայի մեր խմբի համակարգող՝ Վոլֆգանգ Նիկելի (4 երկրների խմբի համակարգող) հաշվետվությունը:

Հայաստանը, լինելով Արևմտյան Ասիայում տեղակայված երկիր, առանձնանում է իր կայուն էներգետիկ ռազմավարությամբ, որի առանցքում ատոմային էներգետիկայի անվտանգ և պատասխանատու զարգացումն է: Հանրապետությունում գործում է մեկ ատոմային էլեկտրակայան՝ ՀԱԷԿ-ը, որի երկրորդ էներգաբլոկը ներկայումս շահագործվում է, իսկ առաջինը երկարաժամկետ պահպանման մեջ է:

Բացի էներգետիկ նշանակության օբյեկտներից, Հայաստանը տնօրինում է նաև ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման համակարգի, որը ներառում է ինչպես ԱԷԿ-ի թափոնների պահպանումը, այնպես էլ ինստիտուցիոնալ թափոնների անվտանգ պահեստավորումը: Այս ոլորտում իրականացվող բարեփոխումները նպատակ ունեն ազգային օրենսդրությունը համապատասխանեցնել միջազգային չափանիշներին և լավագույն փորձին:

Հայաստանը հետևողականորեն կատարելագործում է իր իրավական և կարգավորող դաշտը՝ ապահովելու համար ռադիոակտիվ թափոնների և օգտագործված վառելիքի կառավարման առավելագույն անվտանգություն: Այս գործընթացում առանցքային դեր ունեն օրենսդրական ակտերը, կարգավորող պահանջները և միջազգային պարտավորությունները:

Համաձայն Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (CEPA), որը ստորագրվել է Եվրամիության հետ 2017 թվականին և ուժի մեջ է մտել 2021-ին, Հայաստանը պարտավորվել է մինչև 2026 թվականը իր ատոմային անվտանգության իրավական դաշտը համապատասխանեցնել EURATOM-ի ցուցումներին:

Հայաստանը հետևողականորեն բարեփոխում է իր ատոմային անվտանգության ոլորտը՝ համակցելով ազգային առաջնահերթությունները միջազգային չափանիշների հետ: Չնայած առկա մարտահրավերներին, իրականացվող օրենսդրական և տեխնիկական բարեփոխումները հիմք են դնում ավելի անվտանգ և կայուն միջավայրի համար:

8. ՀԱՆԴԻՊՄԱՆ ԿԱՄ ՀԱՎԱՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ, ՊԱՅՄԱՆԱՎՈՐՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԸ

Հայաստանը շարունակաբար ուժեղացնում է աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների անվտանգ կառավարման համակարգը՝ հաղթահարելով

Ֆինանսավորման և օրենսդրական դաշտի հետ կապված մարտահրավերները: Ազգային օպերատորի ձևավորումն ու միջազգային համագործակցությունը նպաստում են միջուկային անվտանգության և կարգավորող մեխանիզմների կատարելագործմանը: Երկիրը հետևողականորեն կատարում է իր պարտավորությունները Միացյալ Կոնվենցիայի շրջանակներում՝ ազգային ծրագիրը համապատասխանեցնելով միջազգային չափորոշիչներին:

Չնայած Կոնվենցիայի շրջանակներում գրանցված հաջողություններին, մի շարք մարտահրավերներ մնում են՝

- երկարաժամկետ պահման խնդիրները (շատ երկրներ, ներառյալ Հայաստանը, դեռևս մշակում են բարձր մակարդակի թափոնների վերջնական պահման ծրագրեր),

- տեխնոլոգիական զարգացումները (անհրաժեշտ է ներդնել ավելի անվտանգ և արդյունավետ թափոնների վերամշակման ու պահման մեթոդներ),

- հասարակության ընկալումը (կարևոր է բարձրացնել հանրային վստահությունը և լիարժեք տեղեկացնել թափոնների պահման անվտանգության մասին):

Ապագայում հնարավոր բարելավումները կարող են ներառել միջազգային համագործակցության խորացում, ուժեղացված կարգավորող մեխանիզմներ և նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրում:

9. ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ԴՐԱՆՑ ԸՆԹԱՅՔ ՏԱԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ՝ ԵՂԱՆԱԿԸ, ՁԵՎԸ, ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ, ԱԿՆԿԱԼՎՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Հայաստանը, հանդիսանալով միջուկային էներգետիկայի ոլորտում ակտիվ խաղացող, մեծ դերակատարում ունի միջուկային անվտանգությանը վերաբերվող միջազգային քննարկումներում: ՀԱԷԿ-ը ոչ միայն ներկայացրեց իր փորձը և հաջողությունները այս ոլորտում, այլև կարևոր մասնակցություն ունեցավ քննարկումներում՝ ներգրավելով տարբեր փորձագետների ու միջազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին: ՀԱԷԿ-ի իրականացրած ծրագրերն ուղղված են աշխատած վառելիքի ու ռադիոակտիվ թափոնների կառավարմանը՝ ապահովելով ավելի անվտանգ միջավայր:

ՀԱԷԿ-ի ակտիվ ներգրավվածությունը Վերանայման 8-րդ հանդիպման երկրների խմբերի նիստերին ընդգծում է նրա հանձնառությունը միջուկային անվտանգության և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման ամենաբարձր չափանիշների պահպանման հարցում: Այս քննարկումներին մասնակցելով՝ ՀԱԷԿ-ը ոչ միայն նպաստում է գործընկերային վերանայման գործընթացին, այլև ամրապնդում է միջազգային համագործակցությունը՝ միաժամանակ նպաստելով համաշխարհային միջուկային անվտանգության շարունակական կատարելագործմանը:

Քննարկումներն ու բանակցություններն ընթացել են բարենպաստ աշխատանքային մթնոլորտում, և բավականին արդյունավետ են եղել այցի նպատակին հասնելու տեսանկյունից:

Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ համատեղ աշխատանքը, փոխադարձ աջակցությունը, տեղեկատվության և լավագույն փորձի փոխանակումը բավականին օգտակար կլինեն մեր ծրագրերի, հեռանկարների իրականացման և կատարելագործման համար:

«ՀԱԷԿ» ՓԲԸ գլխավոր տնօրենի
առաջին տեղակալ- ՀԱԷԿ-ի տնօրեն

Մ. Վարդանյան